

תשובו כעין תדורו

א

בגמ' סוכה (כו.) ת"ר אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה מ"ט וכו', רבא אמר לפי שאין קבע לשינה.

וברש"י שם, היינו טעמא דאסור שינת עראי, לפי שאין קבע לשינה, ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה, שאין אדם קובע עצמו לשינה, שפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודי בכך, הלכך זה הוא שינתו, עכ"ל.

ויש בזה צ"ע דמה לנו בהא דלפעמים מנמנם מעט ודיו בכך, להשוות עי"ז שינת עראי לקבע. הרי כל גדרי החיוב והפטור במצות סוכה תלוי ב"תשובו כעין תדורו", וא"כ ממנ"פ בואו ונראה מה דרכם של בני אדם בשינת עראי, אם מקפידים שיהא בבית דוקא, או שרגילים לנמנם מעט בכל מקום שהוא, ובזה תלוי הכל. והא דהעראי מועיל לאדם לפעמים כמו שינת קבע, לכאורה לא מעלה ולא מוריד, וכי באכילת עראי לא מצוי שמשביע לאדם כמו אכילת קבע, אתמהא, [וכבר עמד ע"ז בשפת אמת].

ב

ונראה הביאור בזה בעזה"י, כי בהאי ד"תשובו כעין תדורו" תחילת הדין הוא שיקבע את הסוכה לדירה, ותפקידו של בית דירה הוא בעיקרו לאכילה ולשינה, ולצרכים אלו אדם בונה בית. ולכן מדין "תשובו כעין תדורו", חייב שאכילתו ושינתו יהיו בסוכה, וכשאוכל או ישן חוץ לסוכה, הרי זה ביטול דירת הסוכה, שהרי זה התפקיד של הסוכה.

ולזאת, לגבי אכילה, שקיים למעשה שני סוגי אכילה, אכילת קבע (כלומר סעודה), ואכילת עראי. נמצא שבה שאוכל אכילת עראי חוץ לסוכה, אין בזה הפקעת שם דירה מהסוכה, כי הסוכה משמשת לסעודה וזה עיקר השימוש של הבית, שלכך אדם צריך בית.

משא"כ בשינה כיון שאין קבע לשינה, ומיעוט שינה שקול כמו ריבוי שינה לצורך האדם, ממילא אין מושג של שני סוגי שינה, וכל שינה שהיא נכלל בסדר שינה שבעולם, ולכן כל מצב שינה כשזה מחוץ לסוכה, הוא הפקעת הסוכה מכלל דירה שנתחייבנו בזה בגין "תשובו כעין תדורו".

כללו של דבר, בסדר אכילה שקיים שני סוגי אכילה, אכילת סעודה, וסתם אכילה בעלמא כאכילת עראי, לכן כל שקובע סעודתו בסוכה, עשה את הסוכה לדירה, ואכילה בעלמא לא מפקיע את הדירה בסוכה. משא"כ שינה, שאין שני סוגים, וכל שם שינה חד הוא, לכן כל שינה שהיא, היא ביטול ה"תדורו" שבסוכה.

ג

ובזה יבואר שיטת הראשונים (מהר"ח או"ז ועוד) שבשבת כל אכילה חשיבא קבע, כמו לענין מעשר שהשבת קובעת, וגם בזה יש לשאול בואו ונחזי מנהג בני אדם בשבת, האם מקפידים אז לאכול כל מין אכילה בבית דוקא. ולמה שנתבאר, פירוש הדברים הוא שהחשיבות של עונג שבת גורם שכל אכילה חשיב קבע, וחל ע"ז שם סעודה, ולתפקיד סעודה נועדה הסוכה, וכל סעודה שהיא לא יתכן שתהא מחוץ לסוכה. כי סעודה זה תשמישי דירה, ובסוכה יש דין "תשובו כעין תדורו".

ובמהלך זה אנהרינהו לעיינין דברי רש"י הסתומים לכאורה בהאי דינא ד"שומרי גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה" (סוכה שם), והגמ' שואלת "וליעבדי סוכה התם וליתביי", ומתרץ אביי "תשבו כעין תדורו". ופירשו זאת רוב הראשונים, שכשם שהם עוזבים את הבית וישנים בחוץ כל אותה העת, כך פטורים מן הסוכה ג"כ.

אולם רש"י פירש וז"ל "כדרך שהוא דר כל השנה בביתו, הזיקתו תורה להניח דירתו ולדור בסוכה עם מיטתו וכלי תשמישיו ומצעותיו וזה אינו יכול להביאן שם מפני הטורח", עכ"ל. והדברים תמוהים מאוד לכאורה, וכי ישנו דין כיצד לישן בסוכה, ומה גרע שינתו שם בסוכה משינתו שם כל הלילות בחוץ.

ולכל משנ"ת הדברים מבוארים, דאדרבה היא הנותנת, כי עיקר המצוה לקבוע דירתו בסוכה ושם תהא דירתו לשינה, וזה לפי דרך בני אדם שמכינים מקום משכבם במיטה וכל תשמישיה, ואילו שומרי הגינות שמנועים מכל זה, נמצא שצורת שינתם בסוכה שיעשו שם, אינה בתורת דירה, ואע"פ שלמעשה ישנים שם לא הועילו בזה, כי הר"ז כישן בחוץ כדרכו בכל לילה שאינה שינה של דירה, אלא שהשתא הקיף עצמו עם קצת דפנות וסכך מעל ראשו, ולא מספיק בזה כי למצות סוכה צריך שיחול על הסוכה שם דירה לשינה, וכאן למעשה לא נקבע דבר, כי צורת השינה שם (בגנות ופרדסים) בחוץ ובסוכה הוא אותו דבר, מה לי הכא ומה לי התם, ורק אם היה מסדר משכבו בסוכה כדרך בני אדם, אז היה נוצר השינוי בסדר שינתו שם וחל על הסוכה תורת דירה לשינה, וכל שאין על השינה שלו תורת דירה אין כאן חפצא של מצות סוכה.

ה

אמנם כשאדם מקים סוכה סמוך לביתו מקום שיכול להביא מיטה לשם [וגם מזון וסוגי מחצלות של שכיבה חשיב מיטה], עצם הקמת הסוכה ע"מ לישן שם חל ע"ז מיד שם דירה לשינה, ואין לחכות עם הכנסת המיטה בפועל לחלות שם דירה, ולכן אף אם למעשה ישן שם בכל אופן שהוא, בגלל שהתעצל להכניס מיטה וכדומה, אין בזה שום גירעון. כי סו"ס קבע שם מקום שינתו, ואינו ישן בביתו של כל ימות השנה ובידו לסדר שינתו שם כשירצה מכלי תשמישו שבבית, וכשמוותר על זה ונוח לו כמו שהוא, קבע לעצמו סדר שינתו כרצונו. משא"כ בשומרי גינות ופרדסים אינו ישן שם לפי רצונו, ומחמת ההכרח ישן על פני השדה שלא כדרך בני אדם, ואם באותו אופן ישן בסוכה, אין בין שינתו בסוכה לשינתו בחוץ שום הבדל והרי זה כתמול שלשום, ואין זה חפצא של דירה ואין בזה קיום מצות סוכה.

ז

ובהתאם לכל האמור, נראה לי להלכה, בדבר המצוי שאדם קובע עצמו להיות ער כל הלילה, כמו בליל הושענא רבה, ומכיר טבעו שעלול מאוד שיפול עליו שינה תוך כדי ישיבתו, אין בזה שום נידון של חוץ לסוכה, ואין צריך להמנע משום כך. והדבר תלוי אם עשה מעשה, כגון שמרגיש שעומד ליפול עליו חבלי שינה, ומניח ראשו על השולחן או על צידו, או נשען על כתף חבירו, אז ביטל מצות סוכה, כי במעשה זה קבע שם עכשיו מקומו לשינת עראי, ומדין "אין קבע לשינה" הרי זה ביטל מצות סוכה, כי הפקיע סוכתו מלהיות דירה לשינה.

אבל כשיושב כדרכו ועסוק בלימודו והשינה נופלת עליו, אף שלמעשה נשאר כן שעה שלימה, אין בכך כלום, כי הוא לא עשה דבר לצורך השינה, ולכן אין על אותה שינה שם של "מעשה דירה" לשינת עראי, ואין בזה ביטול מצות סוכה.

ואינו ענין לדברי הר"ן בסוף הפרק, בישן בסוכה וירדו גשמים וירד מהסוכה לביתו, שמצדד שאם פסקו הגשמים ועלה עמוד השחר צריך להקיצו משנתו, שתמן הרי קבע עצמו ממש לשינה כדרכו, אלא שהתחיל בהיתר בגלל הגשמים, אבל אין בזה כדי לבטל מעשה דירה של שינה, וכל שפסקו הגשמים הר"ז במציאות ישן ע"י מעשיו בצורה של ביטול דירת השינה מהסוכה, ופשוט.

ח

ונמצא להאי כללא דשם דירה קובעת היכי תמצי של שני קצוות, מחד, אדם ישן חוץ לסוכה ואין בזה ביטול המצוה (לא מצד פטור מסוים). ומאידך, אדם ישן בסוכה כשרה כהלכתה, ואין בזה שום קיום של מצות סוכה, ושני הדברים תלויים ביסוד זה שמצות השינה בסוכה והביטול במחוץ לסוכה נקבע לפי המטבע של שינה בתורת דירה. ודו"ק.

printed from Otzar Hahochma www.otzar.org